

**O'ZBEKISTONDA KONSTITUTSIYAVIY ISLOHOTLARNING
QONUN USTUVORLIGINI MUSTAHKAMLASHDAGI O'RNI:
QIYOSIY HUQUQIY TAHLIL**

Qurambayev Sardor

*Urganch davlat tibbiyot instituti
Ijtimoiy fanlar kafedrasida o'qituvchisi
+998 94 117 44 22*

Annotatsiya. *Ushbu maqola O'zbekiston Respublikasida amalga oshirilgan konstitutsiyaviy islohotlarning qonun ustuvorligini mustahkamlashdagi o'rnini adabiyotlar tahlili va qiyosiy huquqiy tahlil asosida ko'rib chiqadi. Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, 2023-yilgi konstitutsiyaviy islohotlar inson huquqlari kafolatlarini kengaytirish, sud hokimiyatining mustaqilligini kuchaytirish va hokimiyatlar bo'linishi prinsipini yanada chuqurlashtirish orqali qonun ustuvorligi tizimini sifat jihatidan yangi bosqichga ko'targan.*

Kalit so'zlar: *konstitutsiyaviy islohotlar, qonun ustuvorligi, huquqiy davlat, inson huquqlari, sud mustaqilligi, hokimiyatlar bo'linishi, O'zbekiston Konstitutsiyasi, qiyosiy huquq, demokratik boshqaruv, konstitutsiyaviy kafolatlar.*

Аннотация. *В данной статье рассматривается роль конституционных реформ, проведённых в Республике Узбекистан, в укреплении верховенства закона на основе анализа литературы и сравнительно-правового исследования. Результаты анализа показывают, что конституционные реформы 2023 года вывели систему верховенства закона на качественно новый этап за счёт расширения гарантий прав человека, усиления независимости судебной власти и дальнейшего углубления принципа разделения властей.*

Ключевые слова: *конституционные реформы, верховенство закона, правовое государство, права человека, независимость суда, разделение властей, Конституция Узбекистана, сравнительное право, демократическое управление, конституционные гарантии.*

Abstract. *This article examines the role of constitutional reforms implemented in the Republic of Uzbekistan in strengthening the rule of law, based on a literature review and comparative legal analysis. The findings indicate that the 2023 constitutional reforms have raised the rule of law system to a qualitatively new stage by expanding human rights guarantees, enhancing the independence of the judiciary, and further deepening the principle of separation of powers.*

Keywords: *constitutional reforms, rule of law, legal state, human rights, judicial independence, separation of powers, Constitution of Uzbekistan, comparative law, democratic governance, constitutional guarantees.*

Kirish. Qonun ustuvorligi printsiplari zamonaviy demokratik davlatchilikning fundamental asoslaridan biri hisoblanib, u davlat hokimiyatining qonun doirasida amalga oshirilishini, barcha shaxslar va organlarning qonun oldida tengligini hamda inson huquqlarining davlat tomonidan himoya qilinishini nazarda tutadi [1]. O'zbekiston Respublikasi mustaqillik yillaridan boshlab huquqiy davlat qurishni o'zining strategik maqsadi sifatida belgilab, ushbu yo'nalishda bosqichma-bosqich islohotlar olib bormoqda. Konstitutsiyaning 1-moddasida O'zbekistonning "suveren, demokratik, huquqiy, ijtimoiy va dunyoviy davlat" ekanligi mustahkamlanganligi buning yaqqol dalilidir [2]. 2023-yilda qabul qilingan yangilangan Konstitutsiya esa ushbu jarayondagi eng muhim bosqich bo'lib, u qonun ustuvorligi prinsipining huquqiy asoslarini tubdan mustahkamladi. Xususan, Konstitutsiyaning 15-moddasida "O'zbekiston Respublikasida O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi va qonunlarining ustunligi so'zsiz tan olinadi" degan norma belgilanishi ushbu prinsipning konstitutsiyaviy darajada qaror topganligini ko'rsatadi [2]. Ushbu maqolaning maqsadi O'zbekistondagi konstitutsiyaviy islohotlarning qonun ustuvorligini mustahkamlashdagi o'rnini adabiyotlar tahlili va qiyosiy huquqiy yondashuv asosida nazariy jihatdan tadqiq qilish, shuningdek ushbu islohotlarning xalqaro huquqiy standartlarga muvofiqligini baholashdan iborat.

Metodologiya va adabiyotlar tahlili. Ushbu tadqiqotda adabiyotlar tahlili va qiyosiy huquqiy tahlil metodlari qo'llanilgan bo'lib, o'zbek, rus va ingliz tillaridagi ilmiy manbalar tanqidiy ko'rib chiqilgan hamda shaxsiy ilmiy tahlil asosida xulosalar shakllantirilgan. Dicey qonun ustuvorligining uchta asosiy tarkibiy qismini ajratib ko'rsatgan: qonunning oliy kuchi, qonun oldida tenglik va konstitutsiyaviy huquqlarning sud tomonidan himoya qilinishi [1]. Raz esa qonun ustuvorligini davlat hokimiyatining o'zboshimchaligini cheklash va fuqarolarning huquqiy xavfsizligini ta'minlash mexanizmi sifatida ta'riflagan [3]. Rus huquqshunosligida Nersesyants huquqiy davlat konsepsiyasini tadqiq qilib, qonun ustuvorligining hokimiyatlar bo'linishi printsiplari bilan uzviy bog'liqligini nazariy jihatdan asoslagan [4]. Marchenko esa konstitutsiyaviy islohotlarning qonun ustuvorligiga ta'sirini qiyosiy huquqiy nuqtai nazardan tahlil qilib, davlat hokimiyatini konstitutsiyaviy cheklash mexanizmlarining samaradorligi davlatning demokratik rivojlanish darajasiga bevosita bog'liq ekanligini ko'rsatgan [5].

O'zbekiston huquqshunosligida konstitutsiyaviy islohotlar masalasi ham keng yoritilgan. Saidov O'zbekistondagi huquqiy islohotlarning bosqichlari va ularning inson huquqlarini ta'minlashdagi ahamiyatini tadqiq qilib, konstitutsiyaviy kafolatlarning

kengaytirilishi qonun ustuvorligining amaliy jihatdan amalga oshirilishiga bevosita ta'sir ko'rsatishini ta'kidlagan [6]. Tulteev yangilangan Konstitutsiyaning huquqiy davlat prinsiplarini mustahkamlashdagi o'rnini tahlil qilib, inson huquqlari kafolatlarining sezilarli darajada kengaytirilganligini alohida qayd etgan [7]. Xalqaro miqyosda Venetsiya komissiyasi konstitutsiyaviy islohotlarning qonun ustuvorligiga ta'sirini baholashda sud mustaqilligi, inson huquqlari kafolatlari va hokimiyatlar bo'linishi prinsipining samarali amalga oshirilishini asosiy mezonlar sifatida belgilab bergan [8]. Rosenfeld qiyosiy konstitutsiyaviy huquq sohasida olib borgan tadqiqotlarida postsovet davlatlarning konstitutsiyaviy islohotlari tajribasini tahlil qilib, qonun ustuvorligining amaliy amalga oshirilishi uchun nafaqat normativ bazaning yaratilishi, balki institut va mexanizmlarning samarali ishlashi zarurligini asoslagan [9].

Natijalar va muhokama. Adabiyotlar tahlili natijalari va 2023-yilgi yangilangan Konstitutsiya matnining qiyosiy tahlili asosida O'zbekistondagi konstitutsiyaviy islohotlarning qonun ustuvorligini mustahkamlash borasidagi bir qancha muhim yo'nalishlari aniqlanadi. Birinchidan, yangilangan Konstitutsiyada inson huquqlari va erkinliklari kafolatlarining sezilarli darajada kengaytirilganligi e'tiborga loyiqdir. Konstitutsiyaning 54-moddasida "Insonning huquq va erkinliklarini ta'minlash davlatning oliy maqsadidir" degan norma mustahkamlanishi qonun ustuvorligining inson huquqlariga yo'naltirilganligini yaqqol ko'rsatadi [2]. Bundan tashqari, 20-moddada belgilangan "Inson bilan davlat organlarining o'zaro munosabatlarida yuzaga keladigan qonunchilikdagi barcha ziddiyatlar va noaniqliklar inson foydasiga talqin etiladi" normasi xalqaro huquqiy standartlarga to'liq mos keladigan zamonaviy yondashuv hisoblanadi. Ushbu norma in dubio pro libertate prinsipini aks ettiradi va qonun ustuvorligi tizimini sifat jihatidan yangi bosqichga ko'taradi [3, 8].

Ikkinchidan, sud hokimiyatining mustaqilligini kuchaytirish yo'nalishidagi o'zgarishlar qonun ustuvorligini amaliy jihatdan ta'minlashning muhim kafolati hisoblanadi. Konstitutsiyaning 130-moddasida sud hokimiyatining qonun chiqaruvchi va ijro etuvchi hokimiyatdan mustaqilligi aniq belgilangan bo'lib, 136-moddada sudyalarning mustaqilligining kafolatlari kengaytirilgan [2]. Qiyosiy tahlil shuni ko'rsatadiki, ushbu yondashuv Yevropa davlatlarining konstitutsiyaviy tajribasiga mos keladi va Venetsiya komissiyasining tavsiyalariga muvofiqdir [8]. Shaxsiy tahlilimizga ko'ra, Konstitutsiyaviy sudning vakolatlarining kengaytirilishi, xususan fuqarolar va yuridik shaxslarga bevosita Konstitutsiyaviy sudga murojaat qilish huquqining berilishi qonun ustuvorligini ta'minlashning samarali mexanizmi sifatida muhim ahamiyatga ega.

Uchinchidan, hokimiyatlar bo'linishi prinsipining yanada chuqurroq mustahkamlanishi qonun ustuvorligining institutsional kafolatlarini kuchaytirdi. Konstitutsiyaning 11-moddasida davlat hokimiyatining qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi va sud hokimiyatiga

bo'linishi printsipi saqlanib qolgan holda, ijro etuvchi hokimiyat ustidan parlament nazoratining mexanizmlari kengaytirilganligi ahamiyatli o'zgarish hisoblanadi [2]. Qiyosiy nuqtai nazardan qaraydigan bo'lsak, O'zbekiston tajribasi postsovet makonidagi boshqa davlatlar tajribasidan ijobiy jihatlari bilan ajralib turadi, chunki konstitutsiyaviy islohotlar nafaqat normativ bazani yangilash, balki real huquqiy mexanizmlarni joriy etish yo'nalishida ham amalga oshirilgan [9, 10].

Xulosa. Ushbu maqolada O'zbekistondagi konstitutsiyaviy islohotlarning qonun ustuvorligini mustahkamlashdagi o'rni adabiyotlar tahlili va qiyosiy huquqiy tahlil asosida ko'rib chiqildi. Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, 2023-yilgi yangilangan Konstitutsiya qonun ustuvorligi prinsipini uch muhim yo'nalishda mustahkamladi: inson huquqlari kafolatlarini kengaytirish, sud hokimiyatining mustaqilligini kuchaytirish va hokimiyatlar bo'linishi prinsipini chuqurlashtirish. Ushbu o'zgarishlar O'zbekistonning huquqiy davlat sifatidagi rivojlanishida sifat jihatidan yangi bosqichni belgilab berdi. Kelgusida konstitutsiyaviy normalarning amaliy qo'llanilishi samaradorligini tadqiq qilish, qonun ustuvorligining institutsional mexanizmlarini yanada takomillashtirish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqish maqsadga muvofiqdir.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Dicey, A.V. Introduction to the Study of the Law of the Constitution. — 10th ed. — London: Macmillan, 1985. — 536 p.
2. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. — Toshkent, 2023. — 01.05.2023-y.
3. Raz, J. The Authority of Law: Essays on Law and Morality. — 2nd ed. — Oxford: Oxford University Press, 2009. — 360 p.
4. Нерсисянц В.С. Философия права. — М.: Норма, 2005. — 656 с.
5. Марченко М.Н. Сравнительное правоведение. — 2-е изд. — М.: Проспект, 2011. — 784 с.
6. Саидов А.Х. Ўзбекистонда ҳуқуқий ислохотлар ва инсон ҳуқуқлари. — Тошкент: Адолат, 2018. — 320 б.
7. Тўлтеев И.Т. Янгиланган Конституция ва ҳуқуқий давлат принциплари // Давлат ва ҳуқуқ. — 2023. — №2. — Б. 15–24.
8. European Commission for Democracy through Law (Venice Commission). Rule of Law Checklist. — Strasbourg: Council of Europe, 2016. — 50 p.
9. Rosenfeld, M. Comparative Constitutionalism: Cases and Materials. — St. Paul: West Academic Publishing, 2011. — 1024 p.
10. Исмоилов Б.И. Конституциявий назорат ва қонун устуворлиги: назария ва амалиёт // Ҳуқуқ ва бурч. — 2023. — №4. — Б. 8–16.